

HAYDAR'A

SORALIM

DEYİMİ

ÜZERİNE

Bir hastalık karşısında çaresiz kalan Turgutlu halkı, «Haydar'a sorulum, muhakkak o bilir» diyerek Haydar'ın aktar dükkânına koşardı.

Mehmet SARI

Yılların süzgecinden geçerek bizlere kadar gelen atasözlerimizin ve deyimlerimizin gerçek birer hikâyesi vardır. Bunlar, rastgele söylenmiş, sıradan sözler değildir. Manisa'nın Turgutlu (Kasaba) ilçesinde yediden yetmişe herkesin kullandığı «Haydar'a sorulum» deyimini de bunlardan birisidir. Dar bir bölgede kullanılan, mahallî deyimlerimizden olan bu «Haydar'a sorulum» deyiminin hikâyesi şöyledir :

Haydar (1896-1976), Turgutlu'nun en eski aktarlarından! «Şadırvan Meydanı» denilen yerdeki dükkânında, iğneden ipliğe her türlü eşya ile her derde devâ olacak ilaç ve baharat çeşitleri bulunurdu. Haydar'ın ataları Giritli olup, Turgutlu'ya oradan gelmişlerdir. Girit Adası, baharat çeşitleriyle tanınmış bir adadır. Gıda maddesi imalatında ve bilhassa dondurma yapımında kullanılan «Girit saktızı», dünyaca meşhurdur. İşte böyle bir adada doğup büyüyen Haydar'ın dedesi Hacı İbîş de aktarmış. Haydar, dede mesleğini, ilk zamanlar Turgutlu'daki evlerinin bir odasın-

da sürdürür. Yunan İşgâli sırasında işlerini annesine bırakıp, Deniz Polisi olarak İstanbul'a göreve gider. Yunan İşgâlinde, Ege'nin bir çok yeri gibi Turgutlu (Kasaba)'da yerle bir edilir. Nice günahsız kadınlar ve çocuklar hunharca kadledilir. Tertemiz, masum Türk kızları kirletilir... İşte bu acılı günlerden sonra Turgutlu esnafı, elbirliğiyle «Şadırvan Meydanı» denilen yerdeki çarşığı kurar. Haydar da İstanbul'daki vazifesi bittiği için Turgutlu'ya döner. Bugün hâlâ «Haydar'ın Dükkânı» olarak anılan ve torunu Ömür Erdil tarafından çalıştırılan Şadırvan Meydanı'ndaki dükkânı olarak, evdeki işini burada sürdürmeye başlar.

Haydar, dükkânındaki malları İzmir'deki aktarlardan almış. Şimdiki gibi modern araçlar ve düzgün yollar olmadığı için, malların büyük bir kısmı daha yoldayken kırılır veya dökülmüş. En çok zıyan da eşya ile yüklü hayvanların, Turgutlu yakınlarındaki Irlamaz Çayı'ndan geçişleri sırasında olurmuş. Bu ağır şart-

lara rağmen Haydar, dükkanında her şeyi bulundurmuş. O zamanlar şimdiki gibi doktorlar, eczaneler ve zengin çeşidi bulunan züccaciyeler yokmuş. Herhangi bir yerinden şikayeti olan veya bir malzemeye ihtiyaç duyan Turgutlu halkı, çaresiz kalıp ne yapacağını bilemediği zaman Haydar'a gider, derdini anlatır ve oradan bir şeyler almış. Haydar, dükkanındaki bütün ilaçların, baharat çeşitlerinin ve eşyaların isimlerini aklında tutar, hangisinin nerede kullanıldığını bilirmiş. Bugün olduğu gibi, Haydar'ın yaptığı ilaçların da bazılarında afyon varmış. Bir zaman gelmiş ve afyon devletçe yasaklanmış. Haydar, önceden almış olduğu ve ilaç olarak kullandığı afyonu, elinden çıkarmak istememiş. Bazı hastalıklara da sadece afyon iyi geliyormuş. Bilhassa hayvan yaralarının çoğu afyonla iyileştiriliyormuş. Birisinin şikayeti üzerine Haydar'ın elindeki afyonlar alınmış ve iki yıl hapis cezasına çarptırılmış. Ayrıca iki yıl da Seferihisar'da sürgün hayatı yaşamış. Bu zaman içerisinde dükkanı, oğlu Hakkı (Ömür Erdil'in babası) çalıştırmış. Hakkı, dedesi gibi genç yaşta ölmüş. Cezası bitince Turgutlu'ya dönen Haydar, dükkanını çalıştırmaya devam eder. Bugün, mesleğini devam ettiren torunu Ömür'ü de yanına alarak yetiştirir. Yıllarca Turgutlu halkına şifâ dağıtan Haydar, 1976 yılında ölür.

Yukarıda da bahsettiğim gibi, bir hastalık karşısında çaresiz kalan Turgutlu halkı, «Haydar'a soralım, muhakkak o bilir» diyerek Haydar'ın aktar dükkanına koşardı. Hızla akıp giden yıllarla birlikte, ilim ve teknik de gelişti. Her yerde olduğu gibi Turgutlu'da da doktorlar, eczaneler ve diğer dükkanlar çoğaldı. Buna rağmen Turgutlu halkı, zorda kalınca Haydar'a gitmekten ve «Haydar'a soralım» demekten vazgeçmedi. Böylece bu söz, yediden yetmiş herkesin, bir sıkıntı anında sığınak noktası oldu. Günler geçti, yıllar geride kaldı ama, bu söz unutulmadı. Aynı bölgede, ölen bir kişi için söylenen «Trampete gitti»² sözü gibi, «Haydar'a soralım» sözü de Kasabalıların bir parçası oldu.

Bugün Turgutlu halkı, hastalandığı zaman doktora gidip eczanelerden ilaç alıyor, ihtiyacı olan eşyaları değişik dükkanlardan temin ediyorsa da «Haydar'a soralım» sözüne geniş bir mânâ kazandırarak onu deyimleştirivermiştir. Sokakta oynayan çocuktan, ticaretle uğraşan büyüklere kadar herkes, belki de Haydar'ın kim olduğunu bile bilmeden bu deymi kullanmaktadır. Oyun oynayan bir çocuk, oyuncasını almak isteyen başka bir çocuğa, oyuncasını vermek istemediği zaman «Haydar'a soralım» deyiverir. Pazarlığa girişine bir esnaf veya bir ticaret erbabı, malına düşük bir fiyat verildiğinde veya işine gelmeyen bir durumla karşılaştığında «Haydar'a soralım» diyerek karşısındakinin kurnazlığını anladığını belirtiverir. Tıpkı, açığözlülük yaparak bizi kandırmak ve elimizdekini almak isteyen biriyle karşı karşıya geldiğimizde söylediğimiz «Senin anan güzel mi?», «Çok açığözsün ha!», «Senden açığözü yok mu?» sözleri gibi. Olmasını istemediği veya gerçekleşmesine razı olmadığı bir işle karşılaşan Turgutlu halkı, yine «Haydar'a soralım» deymiyle karşısındakini alaya alır.

Ölümü tadacak her canlı gibi Haydar da fânî dünyayı bırakıp, ebedî âleme göçtü. Binlercesi gibi onun da maddî hayatı unutulmuş veya günün birinde unutulacaktır. Ama, «Haydar'a soralım» deymi, yüz yılların ötesinden bizlere kadar gelen yüzlerce sözümüz gibi ölümsüzleşecektir. Dilden dile, nesilden nesile en büyük ata mirası olarak geçecektir. Ruhu şadolsun.

1. Bu bilgiler, Haydar'ın torunu Ömür Erdil'den alınmıştır.
2. Prof. Dr. Şükrü ELÇİN, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları 24, Halk Edebiyatı Dizisi 3, Ankara, 1977, s. 89.

—————, Türk Folklor Araştırmaları, sayı 214, Mayıs, 1967.